

Proč vadí víceletá gymnázia?

Debora Zemenová

Tento příspěvek si neklade za cíl představit ověřené závěry vědeckého zkoumání, nýbrž pouze naznačit, kterým směrem by se mohl výzkum v oboru výchovy a vzdělávání ubírat. Přijměte jej tedy prosím jako subjektivní pohled na problém, o kterém se čím dál více veřejně mluví, zejména v souvislosti se státní podobou maturitní zkoušky a v neposlední řadě také v souvislosti s procesem optimalizace regionálního školství.

Předkladatelku tohoto textu pedagogika zajímá už téměř půl století a měla možnost do ní nahlédnout v různých rolích, jako žákyně, studentka, učitelka v sekundárním i terciárním vzdělávání, matka žáků a studentů, lektorka v kurzech pro dospělé i jako někdo, kdo dostal možnost se pedagogickými procesy zabývat po teoretické stránce.

Termíny inteligence a inteligenční kvocient jako vyjádření její míry se nepovažují v dnešní době za zcela společensky korektní a i odborníci, kteří mají jejich užívání v popisu práce, s nimi zacházejí velmi obezřetně. Tento postoj k používání slova inteligence ovšem nic nemění na skutečnosti, že lidé jsou vybaveni různou mírou rozumových schopností (tzv. abstraktní inteligence), které jsou předpokladem pro dosažení různého stupně vzdělání, a že rozložení těchto schopností v populaci sleduje normální rozdělení pravděpodobnosti (Gaussovu křivku).

Národní program rozvoje vzdělávání v ČR publikovaný MŠMT v roce 2001 (Bílá kniha) zjevně vychází z předpokladu, že každý občan maximálně využije svůj potenciál k dosažení co nejvyššího vzdělání, že tedy dvě třetiny až tři čtvrtiny populačního ročníku získají maturitu a polovina se bude dále vzdělávat na terciární úrovni. Z této poloviny studentů v terciární sféře by mělo 50 % odcházet do praxe s titulem Bc. nebo DiS., 50 % ukončit vzdělání magisterské nebo inženýrské a z těchto úspěšných absolventů čtvrtina pokračovat ve studiu doktorském, což dává přibližně 6 % populačního ročníku.

Existují oprávněné dohady, že optimální přípravou pro vyšší univerzitní vzdělávání (magisterské, inženýrské a doktorské studium) je středoškolské vzdělání gymnaziálního typu, které se v současné době realizuje ve formě čtyřleté, šestileté a osmileté. Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky schválený vládním usnesením č. 535 dne 23. května 2007 doporučuje získání všeobecného středního vzdělání u 35 až 40 % těch, kteří jsou na střední školu přijati, a jako optimální hodnotu pro podíl žáků odcházejících ze základních škol do víceletých gymnázií stanovil 10 %, z čehož asi 2 % jsou vyhrazena pro šestiletou variantu.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy však v poslední době stále více prosazuje a regionům doporučuje model jen 5 % žáků pátých tříd odcházejících na osmiletá gymnázia, což by bylo dokonce méně, než je jeho představa o účastnících studia doktorského.

Jedním z argumentů používaných odpůrci osmiletých gymnázií je skutečnost, že na základních školách dochází po páté třídě k odčerpávání nejnadanějších žáků, a to vede k poklesu kvality vzdělávání na druhém stupni základních škol. Tento samotný fakt by si pochopitelně zasloužil detailní zkoumání z různých úhlů. Mně teď dovoluňte nabídnout podrobněji jeden z možných pohledů na tzv. „tunelování základek“. Ráda bych předvedla, jak tento proces často vnímají učitelé (a reprodukují další, např. politikové nebo úředníci) a proč s nimi nemohu souhlasit.

Učitelé mají pocit, že jim gymnázia „sebrala tahouny“ a „s tím, co tam zbylo, se nedá pracovat“. Úmyslně jsem použila jazyk, kterým se o této skutečnosti mluví, neboť on sám naznačuje jádro problému. Místo toho, aby učitelé uvítali snazší možnost se věnovat homogennější skupině svěřenců, stýskají si nad tím, že odešel zanedbatelný počet schopných studentů. Těm by však museli s námahou poskytovat více pozornosti a zároveň by tak o tuto cennou pozornost připravili většinu třídy. Odchodem nejnadanějších žáků navíc pedagogové získávají příležitost přizpůsobit tempo výuky a její metodiku ostatním dětem. Každý kantor snad tuší, že práce v malotřídce je více vyčerpávající než učit jednolitou skupinu. Tak proč ta nevole?

Už po desetiletí je v českých zemích tradicí, že učitelé mají vysokoškolské vzdělání. K jeho dosažení je zapotřebí jistého nadání v oblasti rozumových schopností. Lze tedy zjednodušeně říci, že učitelé jsou inteligentní lidé. Přirozeně si rozumějí s jinými inteligentními lidmi, dokážou se vžít do jejich myšlení a do jejich potřeb, zejména v oblasti vzdělávání. Když byli malí, byli jako jejich chytří žáci. Učitelé mají ve svých třídách rádi dobré studenty, protože těmto dobrým studentům rozumějí a ti zase rozumějí svým učitelům. Druhou stranou mince ovšem je, že na méně rozumově nadané žáky se pak pohlíží s despektem (viz žargon použitý na začátku předchozího odstavce). Vypadá to, jako by učitelé dokázali efektivně vzdělávat jen žáky podobné míry inteligence, jakou sami disponují. Stejně jako méně nadaní, i mimořádně nadaní jedinci mívají vztahy s učiteli složitější. Jestliže tedy odejdou výborní žáci do víceletých gymnázií, mělo by se to u učitelů vyvolat pocit úlevy.

Vedle časté neschopnosti učitelů přiblížit se potřebám slabších žáků vykazují české školy řadu dalších rysů, které z nich nečiní instituce žáky vyhledávané a oblíbené, potažmo účinné. Mohla bych jmenovat tradiční orientaci na výkon (bič jedniček je pro průměrně nadané dítě krajně demotivující) nebo stále přetrvávající důraz na paměťové zvládnání faktických vědomostí, ačkoli je to jev dlouhodobě kritizovaný. To však není přímým předmětem tohoto příspěvku.

Domnívám se, že hypotéza o srovnatelné míře abstraktní inteligence mezi učitelem a žákem může představovat jeden z pilířů žakovského úspěchu a duševní pohody ve vzdělávacím procesu. Případné ověřování této hypotézy by mohlo vést k novým poznatkům využitelným v učitelské přípravě.